

KERESZTÉNY ÉRTELMISÉGI — ÉRTELMISÉGI KERESZTÉNY?

A címben szereplő szójátékot valójában nem viccnek szánom — annak nem is lenne túl jó. A predikátum/argumentum kettősének az állításokban realizálható kölcsönös felcserélhetősége — amely felismerésnek voltaképpen a modern logikát köszönhetjük — a hétköznapi nyelvben sajátos szemantikai többletjelentések konstrukcióját teszi lehetővé.

A természetes magyar nyelvben a 'keresztény értelmiségi' egy olyan értelmiségre utal, aki éppenséggel lehetne buddhista, agnosztikus vagy egyenesen ateista, de faktuálisan — tehát ténylegesen — keresztény. Nem lehetne viszont nem-értelmiségi: a keresztény értelmiségi így szükségképpen értelmiségi, de csak esetleges, hogy keresztény.

Ezzel szemben az 'értelmiségi keresztény' egy olyan keresztény személyre utal, aki valamely tényellentés helyzetben lehetne mondjuk segédmunkás, nagyfogadalmú szerzetes az Athos-hegyen, vagy egyenesen olyan aktivista, aki szerint a gondolkodás a tett halála. Nem lehetne viszont nem-keresztény: az értelmiségi keresztény így szükségképpen keresztény, de csak esetleges, hogy értelmiségi.

Nem mintha tudnánk akár külön-külön, akár így konjunktív módon, hogy mit jelent a két kifejezés önállóan és összetett kifejezésként. Természetesen tudunk szépeket mondani mindkét lexemről, tartalmukról pedig talán még ennél is többet (sőt, e tekintetben magam is fogom szaporítani a szót). Egzisztenciális értelemben azonban mindkét kifejezés elidegeníthetetlen, vagyis nem választható el attól a személytől, akire alkalmazzuk. Talán ezért fordulhat elő, hogy mind az értelmiségről, mind a kereszténységről szóló irodalom java része értelmiségi személyekről, illetve keresztény személyekről szól, és nem általában az értelmiségről vagy a kereszténységről.¹

Ha az egzisztenciális szempontból nehezebb kifejezés vizsgálatával kezdjük, akkor a kérdést — bizonyosan egyes szám első személyben — így kell feltennem: vagyok-e én egy keresztény? Egy bizonyos szinten könnyű, mindenképpen túlságosan könnyű választ adni erre a kérdésre, mondjuk úgy, intézményes értelemben. Meg vagyok-e keresztelve? Ha a kérdésre a válaszom igen, akkor, amennyiben értelmiségi vagyok (ezt most még nem tudom megmondani, de hamarosan rátérek erre is), úgy keresztény értelmiségi vagyok. Csakhogy a dolog nem ilyen egyszerű.

Szerintem egy kereszténynek — ha komolyan veszi Mestere szavait — folyamatosan kételkednie kell. Elsősorban nem a világ jó menetét illetően vagy karteziánus módon saját érzékleteiben, illetve mások véleményében, hanem éppen saját kereszténységének valóságában. A keresztény életforma innen nézve legalább annyira feltételesnek látszik, mint a szókratészi apória állapota, vagyis a mindenkori filozófiai állapot: csak sokkal súlyosabb, mivel főként egzisztenciális, és nem episztemikus irányultságú. Nem elsősorban arra irányul, hogy — például — milyen az igazságos állam, a tökéletes harmónia vagy a jó nevelés, hanem arra a kérdésre, hogy milyen keresztény vagyok én? Ez az állapot azonban mégsem teljességgel feltétlen, hiszen nem pusztán antropológiai beállítódottságú: a kereszténységbe van gyökerezve, pontosabban Krisztusba, tehát Istenbe. Ez azonban egyelőre csak egy lehetőség, adomány. Nem lehetek benne biztos (szerintem a keresztelóm századik évfordulóján sem), hogy az Ige jó talajra hullott-e bennem, hogy eltékoztam-e talentumaimat, hogy nem dugtam-e lámpásomat az ágy alá, és így tovább. A keresztény ember ezért szerintem a folyamatos önreflexió állapotában van, vagy legalábbis, ideális esetben, abban kellene lennie. Ez önmagában egyfelől egy rendkívül nehéz teher, szinte azt mondanám, kereszt, másfelől egy rendkívül hatásos fegyver az ideológiák, mindenféle ideológia ellen. A keresztény ember ezért mindennekelőtt, mindennek ellenére és mindazonáltal először is szabad, még önmagával szemben is: Pál apostol gondolatát követve azt mondhatjuk, hogy senki ítéletére nem ad, sőt még önmagát sem ítéli meg (1Kor 4,1–5). S azt, hogy én keresztény vagyok (és ezt itt a mindenkori és bárhol-islévő Énre is értem egyúttal), legfeljebb remélhetem. Aki itt kétségbe vonhatatlan bizonyossággal állítja, hogy a támpontok világosak és formálisan követhetőek, az nagyon nehéz helyzetben találja magát.² A kereszténység tehát egzisztenciális értelemben valami szabadon megvalósítandó lehetőség, adomány, amelynek eléréséért a mindenkori kereszténynek e célt életfeladatként tekintve, folyamatos önreflexióval (patetikusabb beszédmódban hívhatjuk ezt lelkiismeretvizsgálatnak) kellene dolgoznia, sőt mindehhez még jó képet is illene vágnia.³

Mіндеzt persze a keresztény identitásával dolgozó kliens általában nem légüres térben teszi (kivételt ez alól talán egyedül a remeték képezik, bár ők sincsenek egyedül: jó esetben Istennél vannak, mondják időnként). A kereszté-

nyek — nem keresztény társaikhoz hasonlóan — kommunikatív módon és máshogyan is hatnak egymásra, akár szeretnék, akár nem. És ez a mindenkire és mindenkor, intencióinktól függetlenül érvényesülő 'angelizációs axióma' teszi egyáltalán értelmessé a keresztény értelmiségiről és/vagy értelmiségi keresztényről szóló diskurzust. Az eddigiekben amellet próbáltam érvelni, hogy a kereszténység, mint egzisztenciális életfeladat, alapvetően egy személyenként külön-külön megvalósítandó lehetőség, s mint ilyen, szinte magánügy. Azonban kizárólagos magánügyek nem léteznek, még szinte sem. S ha már az angelizáció, valamilyen üzenet tudatos vagy tudattalan közvetítése elkerülhetetlen,⁴ miért ne legyen ez egy jó üzenet, hogy azt ne mondjam, evangélium? Ez az evangelizáció (vagyis a nyilvános kommunikáció) azonban a keresztény ember esetében — ebben szinte biztos vagyok — kizárólag a személyi transzparenciáján keresztül valósul meg, és soha nem valamiféle retorikán keresztül.⁵ A „menjetekek el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet!” (Mt 28,19) evangelizációs parancsát szerintem nem lehet a hogyan? nélkül értelmezni, és ezzel kapcsolatban az evangéliumok világosan fogalmazzanak: „úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat” (Mt 5,16), illetve: „új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást. Arról tudják majd meg rólatok, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13,34–35). Itt tehát nem mondhatjuk, hogy nincs mit tenni, sőt, csakis tenni van mit.

És éppen ez a fenti transzparencia-hipotézis tesz érdekeltté abban, hogy keresztény értelmiségi helyett értelmiségi keresztényről beszéljek, nem logikai, hanem köznyelvi szempontból. Az értelmiségi keresztény ugyanis mindenekelőtt keresztény, aki szabadságát, önreflexióját és kikerülhetetlen evangelizációs feladatát — transzparenciája által — épp mint értelmiségi valósítja meg. Pontosabban, ebben elkötelezett. Természetesen megvalósíthatná egészen más hivatások képviselőjeként is — hiszen a meghívás mindenkinél szól —, de ő épp mint értelmiségi teszi ezt. Az értelmiségi keresztény elvben bármikor ledobhatja értelmiségi voltát (bár arról még nem szóltam, mit is értek ezen), de kereszténységét — mondja ő — nem vetheti le. A keresztény értelmiségi ezzel szemben — pusztán nyelvi szinten maradva — bármikor levetheti keresztény voltát és lehet másféle értelmiségi. Vagy éppen fordítva: bármi megeshet elvégre.

Mi lenne mármint az az értelmiségi, ami a keresztény identitású ember számára mint lehetsé-

ges önmegvalósítási szerep kínálkozik? Czesław Miłosz szerint az értelmiségi pálya tulajdonképpeni lényege a széles tömegekhez való szólás joga és lehetősége. Vagyis — és ez különbözteti meg például a szakértőtől, a specialistától — az értelmiségi széles nyilvánosság előtt vállalja fel transzparenciáját, már amennyiben ez megtehető. Ezzel mindjárt roppant bonyolult kérdésekhez érkezünk, hiszen régióinkban — bár a helyzet kétségtelenül jobb, mint néhány évtizede — a szólásszabadság, illetve az elérhetőség ideológiásemlegessége nem mindig magától értetődő. Ha valakinek az értelmiségi lét alapvető szükséglete — s nem pusztán egy a lehetséges önmegvalósítási mintázatok közül —, akkor jó eséllyel kompromisszumokra kényszerülhet annak érdekében, hogy a széles tömegekhez való szólás lehetősége számára is elérhető legyen vagy maradjon.⁶ Ezért ismételtén azt állítom, hogy keresztény értelmiséginek lenni nagyon kétséges vállalkozás, azonban értelmiségi keresztényként több-kevesebb idő eltölthető. Ám aki valójában a széles tömegekhez való szólásra vágyik, s az ehhez fűződő ideológia szinte másodlagos, az könnyen úgy járhat, mint Jerzy Andrzejewski Miłosznak már idézett könyvében. Andrzejewski jobboldali újságnál kezdett cikkeket megjelentetni. Mint Miłosz elmondja, „metafizikus és tragikus alkat volt”, aki vágyott valamely erkölcsi nagyság felé hajolni, mi több, életművével maga is azzá válni. Ehhez azonban figyelembe kellett vennie mások véleményét, sőt, ennek megfelelő lépéseket kellett tennie. Így vált meg aztán — miután sokan rossz szemmel nézték hetilapjának rasszista cikkeit — lapjától, és — az akkor divatos — katolikus értelmiséghez pártolt. Ez nem állt szemben korábbi énjével, hiszen a számára oly fontos tisztaság és erkölcsiesség kulcsszavait is megtalálta ebben a közegben. Írásait a szélsőjobbal kacérkodó államvezetés elismerte, őt mégis kétségek gyötörték. Rájött, hogy az ideológiai tisztaság világából a hétköznapi, „emberi tisztaság” világába vágyik, az emberek, a tömegek „tanítója” és „példaképe” akar lenni, nem egy szűk irodalmi kör — ha mégoly elismert — tagja. A háború éveit alatt valóban az a is vált, underground irodalmi lapot működtetett, melyben — többek között — a háború borzalmairól és a nacionalizmus ellen szólt. A háború után — beismerve, hogy „a varsói felkelés az értelmiség hatyúdala volt” — úgy döntött, hogy a „régie helyébe lépő újat” kívánja szolgálni. Új regényének Új hőse már az Új hit embere, vagyis kommunista volt. Ezért a regényért 1948-ban Állami Díjat kapott, sőt, az oly rég áhított magas példányszám is bekövetkezett. Most végre kiléphetett az „értelmiségi klán”-ból, gyűléseken

vezérszónokolt, rengeteget utazott, általában tisztelet övezte. Elszigeteltsége végleg megszűnt, azonban az irodalmi gettó — hol irigységből, hol valós megvetésből — kiközösítette, sőt, „tiszteségtudó utcalány”-nak nevezte őt. Miłosz szerint úgy tűnik, hogy Andrzejewski az általa kitűzött valóban nemes célok elérése érdekében lemondott a teljes igazság bemutatásának igényéről. Az első hamisítás után azonban következik a második, aztán a harmadik, míg végül minden egy logikus, zárt rendszerré áll össze — csakhogy ennek többé semmi köze a hús-vér valósághoz. Ismételten azt kell tehát mondani, hogy akinek a számára a szólás lehetősége létkérdés, az éppenséggel az intellektus szabadságáról mond le, s eképpen nemcsak kereszténységének, de értelmiségi voltának lehetőségét is kérdésessé teszi.

A széles nyilvánosság előtti megszólalás joga és lehetősége azonban az értelmiségi számára csupán szükséges, de nem elégséges feltétel. Konrád György szerint ugyanis — és ezzel könnyű egyet érteni — az értelmiségre az is jellemző, hogy specifikuma tudásában, és kizárólag tudásában van: ráadásul ez a tudás transzkontextuális. Ezek alapján az értelmiségi, mint attitűd és mint jellegzetes társadalmi szerep, rögtön elkülöníthető több más mintázattól. Először is, az egyetemi tanár például nem szükségképpen értelmiségi, mert hiányzik a széles nyilvánosság előtti és számára szóló kommunikáció feltétele. Ha ezt a feltételt teljesíti — például populáris könyvek kiadása, széles körben olvasott magazinokban való szereplések vagy televíziós műsorokban való rendszeres szereplések útján —, akkor természetesen értelmiséginek számít. Másodsor, a celeb, a celetoid vagy a médiaszemélyiség sem értelmiségi, mert hiányzik a tudáson alapuló feltétel, és az is, hogy kizárólag a tudása okán legyen számon tartva. Harmadsor, a notabilitások, nemesek vagy épp gyártulajdonosok szintén nem számítanak értelmiséginek *per se*, mivel specifikumuk nem elsősorban tudásukon vagy intellektusukon alapul. Végül, negyedszer, a transzkontextualitás feltételének nem megfelelő szakértők (tudósok, mérnökök, orvosok) sem számítanak egyúttal értelmiséginek is.

Nem felesleges ugyanakkor feltenni azt a kérdést, hogy mire vonatkozik mármost az a széles nyilvánosság előtt megmutatkozni jogosult transzkontextuális tudás, amin és csak amin az értelmiségi szerep fennállása áll vagy bukik.⁷ Véleményem szerint a legtömörebben mindezt Helmut Schelsky foglalja össze, aki az értelmiséget „reflexiós elit”-nek hívja: az értelmiségiek tehát társadalmi problémákra reflektáló kommunikátorok, értelmezők.⁸ Mint ilyenek, mindig csak a társadalmi kommunikáció kontextusában

értelmezhetőek, hiszen kommunikációjuk hatásal van a társadalomra (és nem pusztán egy munkahelyi közösségre, egy egyetemi évfolyamra vagy egy másik személyre). Schelsky szerint ezért az értelmiségi szerep soha nem értelmezhető a hatalom kérdéskörén kívül, hiszen az értelmiség hatalma (a médián keresztül és a jelentésadás által) mint nyelvi hatalom manifesztálódik. Aki pedig birtokolja a nyelvi hatalmat, az a gondolkodásunkat is meghatározza: a hatalom ugyanis nemcsak fizikailag, hanem hiteken, gondolatokon keresztül is megnyilvánulhat. S minthogy a kortárs társadalmakban a jelentésadás leghatékonyabb ágense a média,⁹ a mindenkorai hatalom leginkább kihasznált kommunikációs színterei valamennyien mediatizált színterek, s ezeken a színtereken az értelmiségiek még mindig kulcsszerepet játszanak.¹⁰

Most, hogy némi képet adtam arról, miként értelmezhető számomra a keresztény egzisztencia és az értelmiségi szerep, megpróbálok megmutatni a köztük fennálló jellegzetes összefüggéseket. Először a különbségeket emelném ki. Fontosnak érzem ismételten kiemelni, hogy a két kifejezés konjunktív előfordulásának esetében *legalább valamelyiket* szerepként szükséges felfogni, máskülönben ellentmondásokra jutunk. Nem tekinthető mind a keresztény, mind az értelmiségi lét megváltoztathatatlan egzisztenciális karakternek, hiszen mindkettő olyan társadalmi képletekben valósul meg, amelyekre az individuuum ráhatása csak minimális. Míg azonban — és a vértanúk ezt igazolják — a kereszténységtől elvileg senki nem fosztható meg erővel, értelmiségi voltától nagyon könnyen megfosztható bárki. Ez nem egy személyes döntés. Személyként lehet valaki mártír, de értelmiségiként ez nehézkes: az elhallgattatott értelmiségi nem értelmiségi többé, mert nem tudja ellátni az ehhez szükséges funkcióját. Más, és sokkal bonyolultabb kérdések vethetőek fel azzal kapcsolatban, ha valaki önmagától megválnak kereszténységétől annak érdekében, hogy értelmiségi szerepét megtarthassa, vagy épp fordítva. Elképzelhető azonban, hogy az így cselekvő számára valójában az értelmiségi lét volt az egzisztenciális alap, és a kereszténység a szerep. S ahogy az elhallgattatott értelmiségi nem értelmiségi, valószínű, hogy a szerepként felvett kereszténység sem keresztény, így nincs is benne semmi levetni való.

A hasonlóságokról szólva a leginkább szembevetendő, hogy értelmezésben mind a keresztény egzisztencia, mind az értelmiségi státusz reflexiós tulajdonságokat mutat: ahogyan az értelmiségi társadalmi problémákra reflektál, úgy a keresztény önmagán keresztül Krisztusra. A keresztény embernek ezt szükségszerűen szabadon

kell tennie, az értelmiségi kereszténynek értelmiségiként csak addig lehet funkcionálnia, amíg ez a szabadság megadatik számára. Az értelmiségi keresztény ezzel az önmagán átszűrt transzcendentális beállítódottsággal nagyon fontos szerepet tölthet be társadalmi problémák diagnózisa során, de csakis akkor, ha ezekben elsősorban a saját szerepét keresi, hogy azt ne mondjam, itt is saját kereszténységének minőségét tárja fel. Az értelmiségi keresztény nem mutogathat csupán másokra, hiszen mindent önmagán kell átszűrnie Krisztus tükrében. Nyilvános megszólalásaiban sem feledkezhet meg arról, hogy először a gerendát keresse, és tudnia kell, hogy hol. Ha valahol, akkor elsősorban saját magában tudja felmutatni nemcsak a gerendát, hanem az Isten ikonját is, ezért evangelizációs tevékenysége sosem járhat(na) saját képének elhomályosításával, mert ezzel épp a jó hír átadására lesz képtelen.

Az értelmiségi keresztény ugyanis a jó hír médiuma: mint keresztény, egzisztenciálisan, mint értelmiségi, aktuális szerepénél fogva. Minél inkább ügyet fordít önnön médiuma tisztítására, annál inkább átragyoghat rajta hitének világossága. S ha valahol, akkor itt igaz lehet McLuhan tézise.

A médium *maga* az üzenet.

DEMETER MÁRTON

Az írás „A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában” című pályázatra készült.

¹Itt és most arról az irodalomról beszélek, amelyből szerintem meg lehet sejteni, hogy micsoda lehet a kereszténység, illetve micsoda lehet az értelmiségi lét. A Szentírás például bizonyosan nem fejt ki semmiféle doktrínát, azonban — főként az Újszövetség — világosan megrajzol egy Személyt, Akit a kereszténynek — amennyire erre képes — követnie volna illő. Hasonlóképp a szentek életéről szóló gyűjteményes vagy önálló kötetek, illetve a sivatagi atyák mondásait tartalmazó apophthegmata, például a *Filokália* vagy a *Szent öregek könyve* címen közismert logion-gyűjtemény. Az értelmiségiekről szóló irodalom java szintén értelmiségi pályákat mutat be, közkeletű modern kifejezéssel élve: a jó gyakorlat elve szerint. Itt elsősorban Paul Johnson *Értelmiségiek*, illetve Czesław Miłosz *A rabul ejtett értelem* című munkájára gondolok.

²Elő kellene például idéznie néhány rendkívül nehéznek tűnő jelenséget: „Ha akkora hitetek volna, mint egy mustármag, és azt mondanátok ennek a hegynek: Menj innen oda! — odamenne, és semmi sem volna nektek lehetetlen” (Mt 17,20), illetve: „Monda pedig az Úr: Ha annyi hitetek volna, mint a mustármag, ezt mondanátok ím ez eperfának: Szakadj ki gyökerestől, és plántáltassál a tengerbe; és engede néktek” (Lk 17,6).

³„Örvendjete az Úrban szüntelen! Újra csak azt mondom: örvendjete!” (Fil 4,4), valamint: „a jókedvű adakozót szereti az Isten” (2Kor 9,6–7).

⁴A kommunikációkutatás történetében járatos olvasók most nyilván a ‘Lehetetlen nem kommunikálni’ című állítólagos axiómára gondolnak, ezért röviden szeretném megkülönböztetni ettől az én értelezésemet (mindezt hosszabban megtettem *On Analysis and its Role in Communication Theories* című munkámban, in: KOMÉ: An International Journal of Pure Communication Inquiry 2012 1 (1): 31–45). Az, hogy viselkedésemből, pusztá fizikai látványomból, az általam létrehozott reprezentációkból, vagy akár csak rossz vagy jó híreimből bárki bármiféle következtetést levonhat, egyáltalán nem jelenti azt, hogy én magam folyamatosan kommunikálok: nagyon is megtehetem, hogy a nem-kommunikálást választom. Az pusztán az ideális eset, hogy az én kommunikációs szándékaim egybeesnek (vagy legalább hasonlítanak) a kommunikációmot befogadó személy értelezéssel. Bár ez minden tapasztalat szerint elég gyakran előfordulhat, mégsem bizonyos, hogy minden esetben erről van szó. Például felvehetek én egy bizonyos sapkát azért, mert fázom, vagy mert divatos, vagy mert nem voltam fodrásznál, vagy mert agyműtetem volt, vagy fogadásból, vagy rejtőzködés szándékából, vagy megbeszélte jelként és még számtalan más okból. És legalább ugyanennyi okot tud feltételezni rólam bármely személy, aki lát engem sapkában és megérinti a látvány annyira, hogy lehetséges kommunikatív szándékaimról elgondolkozzék. De a két dolog közti kapcsolat nem, vagy nem feltétlenül kommunikatív, és az ilyen esetekben természetesen jó eséllyel lehet téves következtetésekre jutni.

⁵Ez mindazonáltal nem jelenti azt, hogy az keresztény nem élhet és nem él a retorika eszköztárával. E tekintetben — különösen az értelmiségi keresztény számára — elsősorban Szent Ágostonnak *A keresztény tanításról* című művében kifejtett, kommunikációkutatási szempontból is rendkívül érdekes gondolatai az irányadóak. Egyfelől azt mondja, hogy a retorika mindenképpen segíti a meggyőzést, akár jó, akár rossz céllal használják. Önmagában ezért pusztán értéksemleges eszköz. Ha azonban a jó cél érdekében lemondunk használatáról, azzal előnyt adunk a rossz cél oldalán küzdőknek, hiszen ők mindenképp fel fogják használni: ergo, ha a jó cél érdekében nem alkalmazunk retorikai eszközöket, azzal növeljük a rosszat. Másfelől azonban — s talán ez az előzőnél is fontosabb — Szent Ágoston kifejezetten hangsúlyozza, hogy a retorika használatának csak akkor van létjogosultsága, ha racionálisan már belátásra juttattuk a hallgatóságot. Vagyis a retorika a valóságot már ismerő, azt belsővé tevő személyek affektív motiválására használható, de soha nem manipulációra vagy megtévesztésre.

⁶Miłosz például *ketmannak* nevezi azt a Kelet-Európában tipikusnak tekinthető értelmiségit, aki olyan ígét terjeszt, amiben maga sem hisz vagy teljesen in-

differens számára; mindezt a tevékenységet siker-orientáltsága, saját jól felfogott érdeke diktálja. Az ideológiák változtatása a nehezen bejósolható politikai feltételek között meglehetősen gyakori, hiszen az egzisztenciálisan értelmiségit — tehát aki számára más alternatíva nem létezik — folyamatosan fenyegeti a háttérbe szorítottság démona. S mivel számára a nyilvánosság ítéletén kívül nincs legitím mérce, ezzel saját identitását is veszélyeztetné. Ennek egy enyhébb — s ezért valószínűleg még elterjedtebb változata — a kettős beszéd jelensége, melyet Miłosz találóan fogalmaz meg: „A tapasztalat megtanította a keleti intellektuelt, hogy gondosan mérlegelje minden lépését. Túl sok esetet látott már, amikor egyetlen óvatlan lépés, egyetlen meggondolatlan cikk elegendő volt ahhoz, hogy valaki a szakadékba zuhanjon. Ha majd összeomlik a Birodalom, a nyomában támadó káoszban meg kell találni a túlélés és cselekvés új módjait. Mindaddig, amíg ez be nem következik, rendíthetetlenül kell dolgozni a Birodalom győzelméért, titkon abban reménykedve, hogy a Nyugat 'ostobasága' talán mégsem olyan határtalan, mint feltételezzük.”

⁷Paul Johnson szerint a tudáson kívül elvárható az értelmiségitől az ítélőképesség magas foka és valamiféle, közelebről meg nem határozott erkölcsi jogosultság. Az általa megrajzolt értelmiségi-képekben érdekes módon ez az erkölcsi dimenzió magas fokon érvényesül, miközben egyáltalán nem evidens, hogy az értelmiséginek — a korai filozófusokhoz vagy épp a keresztény tanítókhoz hasonlóan — életükkel kell igazolniuk tanításukat. Például a szaktudósoktól vagy a modern akadémiai filozófusoktól ezt éppenséggel nem szokás elvárni. Johnson egyébként is meglehetősen szarkasztikusan viszonyul könyve szereplőihöz, ami nem kedvez annak, hogy a maximális tárgyilagosság látszatát keltse, noha a munka olvasását egyébként rendkívül szórakoztatóvá teszi.

⁸A népnyelv újabbán — rendkívül találóan — megmondó embereknek hívja őket. Hayek szerint valójában értelemközvetítőknél kellene neveznünk az értelmiségieket, hiszen nem originális gondolatokat fogalmaznak meg, csupán a nyilvánosság felé közvetítik, propagálják mások gondolatait.

⁹Csányi Vilmos humánetológiai szempontból vizsgálja a média egyre növekvő szerepét az értelemadás-

ban *Az emberi természet és a hatalom* című írásában, és erre a konklúzióra jut: „A döntő többségében egyszemélyes csoportokból álló társadalmakban a csoportok szövetsége, csatlakozásuk valamilyen ideológiához teljesen esetlegessé válik és lényegében a média függvénye. A hatalomban versengő csoportok jól felismerték ezt, és minden erőfeszítésük a médiakampányok megnyerésére koncentrálódik. Teljesen nyilvánvaló, hogy egy kvázi homogén, könnyen befolyásolható tömeget parlamentáris demokráciákban a legkönnyebben kétfelé lehet osztani. Bármilyen harmadik erő eleve esélytelen. A hatalomban érdekelt szerveződések szövetségei sohasem elégedhetnek meg a hatalom felével, így a megosztásra irányuló törekvés egyértelmű: két erő között lehet választani és a két erő médiá hatalma mérkőzik meg a választásokban. Nem a diktatúrákra jellemző 99.9 százalékos választási eredmények születnek, hanem 49–51 százalékosak, mint nálunk, vagy az Egyesült Államokban, Ukrajnában és máshol. A megszerzett hatalmat azután mindegyik ideiglenes szövetség ugyanarra használja, az erőforrások és a döntési lehetőségek elosztására, amelynek elsődleges szempontjait a szövetség aktuális összetétele adja.” A hatalom igazságkonceptója így megkettőződött. „Tartalmaz egy felszíni kommunikációs struktúrát, lényegében ígéretes halmozát, és egy rejtett elosztási mechanizmust, amely a hatalmat megszerzők szövetségének érdekeit szolgálja.” In Tóth Szergej (szerk.): *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2006, 87.

¹⁰Nagy Endre szerint azonban van különbség a nyugati és a perifériás területek szinterei között. A magországok értelmiségije egyre inkább szakemberré válik. Ott az intellektuel nem más, mint tanult ember, aki a szellemi élet reprodukcióját teljesíti. Akkor vagyok jó intellektuel — mondja a nyugati ember —, ha jó tanár, jó orvos, jó mérnök vagyok. A periféria országaiban azonban, ahol hiányzik vagy csekély a polgárság, az értelmiségiek viszik véghez a modernizáció stratégiáját. Az értelmiségiek társadalmi csoportot alkotnak: nem pusztán szakemberek, de politikai funkciót is magukra vállalnak.